

מורנו ורבנו

בלי להניף דגלים של שוויון מגדרי, הרב יהודה קופרמן חינך אלפי תלמידות ללימוד תורה מעמיק, וגם לשאיפה להינשא לתלמידי חכמים ולהקים בית של תורה ■ ריאיון נדיר עם מייסד המכללה לבנות בירושלים, שהוביל מהפכה שקטה בלימוד התורה הנשי

חגית רוזנבאום, עמ' 10

צילום: מרים צחי

הזמר טל שגב סובל מבעיות שמיעה, אבל לא חושש לחזור לבמה | **דודו כהן**

16

לנוח בפנסיה? הצחקתם אותן ■ שלוש נשים מספרות על שלל הפרויקטים שנטלו על עצמן לאחר הפרישה לגמלאות | **רחלי מושקוביץ**

20

"אני מודה
לה' שלא
היה שמץ
פמיניזם
בעבודה
שלנו".
הרב
יהודה
קופרמן
בשיעור
במכללה

המהפכה של חדרי המורים

מאות מורות שמילאו את בתי הספר הדתיים בחמישים השנים האחרונות ספגו לראשונה גישה תורנית ללימוד מקצועות הקודש והחול בבית היוצר של המכללה לבנות בירושלים ■ ראש המכללה ומייסדה, הרב ד"ר יהודה קופרמן, מספר על התלמידה שבזכותה החל הכול ומסביר איך מחנכים בנות להינשא לבני תורה ■ וגם: מחיר החינוך לצניעות, האם יש ספרדיות במכללה ומה הוא מבקש שיכתבו לו על המצבה

חגית רוזנבאום // צילום: מרים צחי

אמרת: תנו כבוד לחינוך הבת. כלומר, מה שלומי דים - לומדים ברמה. ובעצם זה שמכבדים אותה, היא יודעת את מקומה בתוך בית של תורה. בעלה לומד גמרא, היא לא. אנחנו עקרונית לא לימדנו גמרא, זה שייך לפמיניזם. אבל למדנו במשך חור דשים רש"י על פרשת משפטים, לימוד שמבוסס על סוגיות כבוד בבבא קמא".

מהמכללה לארגון 'קולך'

מה דעתך על לימוד הגמרא שהופך היום נפוץ בבתי מדרש לנשים?

גם בטון הדיבור המתון, ניכר היטב כי דעתו של הרב קופרמן אינה נוחה: "היום מלמדים גמרא את הבת ארבע שעות בשבוע במשך שנה. אחר כך אומרים לה שהיא יכולה ללמוד גמרא. מי לימד אותה? תלמיד חכם שלמד שש או שמונה שנים בישיבות, למד עשר שעות ביום בישיבה. אני יכול להבין שאדם כזה יכול ללמוד גמרא לבנות בסמינר. אבל היא תלך ללמוד גמרא? זה אבסורד. אני מודה לה' שלא היה שמץ פמיניזם בעבודה שלנו. יש לבת את המקום שלה בתורה, אותו היא לומדת בעמקות. שולחן שבת אידיאלי זה שהבעל נותן את שלו והיא נותנת את שלה".

חלק מהשמות הכוללים בתנועת הפמיניזם הדתי של היום הן בוגרות המכללה: חנה קהת, שייסדה את ארגון 'קולך', ועמיתתה להנהלת הארגון חיותה דויטש, הרבנית מלכה בינה מ'מת' ועוד. איך אתה מסביר את התופעה הזאת? האם הייתם חממה לנשים שפנו לכיוון הפמיניסטי?

"הן לא הבינו נכון", הרב קופרמן לא מתרגש, "חנה קהת באה לכאן כשהיא כבר בריאקציה למי קום שהיא באה ממנו. זה קורה. גם בישיבות יש כאלה שפורשים מהדרך. תמיד יש כמה אחוים. בנות מכאן שמומש פרושו מתורה ומצוות - שמי עתי על שתיים". עוד הוא מוסיף שבת שמבקשת להתקבל למכללה לאחר שעזבה את הסמינר של בית יעקב, מבחינתם היא כוז שסתה מהדרך החרדית ולכן באה לחפש דרך קלה יותר במכללה, והם מעדיפים שלא לקבל בנות כאלה מראש.

כאמור, הרב קופרמן הנהיג לימודי קודש מע' מיקים במכללה, ולשם כך גייס לצוות ההוראה את מיטב תלמידי החכמים. בין המורים המפורסמים שעברו במכללה ניתן למנות את הרב שלמה מן ההר, הרב יהושע בכרך, הרב ישעיהו הדרי והרב מרדכי ברויאר. "זו הייתה הפעם הראשונה שרק תלמידי חכמים מלמדים בנות. עד אז בסמינרים לבנות היו מורים רגילים, וכך הם גם לימדו אותן ביקורת המקרא".

העובדה שגברים מלמדים נשים לא נראית בעיניו בעייתית, ואדרבה, מעיד הרב קופרמן על עצמו, "לי כבר קשה ללמד גברים, אני כל כך רגיל ללמד בנות".

בתור בעל ותק מרשים בלימוד מקצועות קודש לבנות, לדעתך קיימת תפיסה של "תורה נשית"? הוא משיב בהומור דק: "שאלו אותי פעם מה ההבדל בין חינוך בנות לבנים. אמרתי: בחינוך בנות אומרים 'את'. הוא מכוון לכך שאין הבדל מהותי בין שיטות החינוך, ולכן אין לדעתו תורה נשית שונה, שכן הלימוד בעיון ובעמקות צריך להיות זהה אצל כולם.

כמי שהתמחה בהוראת תנ"ך, מה עמדתך לגבי תפיסת הלימוד המכונה "תנ"ך בנות העיניים"? "בשנים הראשונות של המכללה", מספר הרב קופרמן, "מכיוון שידעתי שהבנות יעברו ללמד בבתי ספר של 'המזרחי', נתתי בסוף השנה הש' לישית שלושה שיעורים על ביקורת המקרא, במטרה להסביר מה זה ואיך להתמודד עם זה. על זה הותקפת קשות, סיפרו שהרב קופרמן מלמד ביקורת המקרא".

האם אתה מקבל את הגישה שמי תייחסת לאבות האומה כאל בני אדם רגילים?

ונהיה חקלאים".

למרות הרמת הגבות בסביבתו באירלנד, קופרמן עלה לישראל ונחת הישר אל השנים הקשות של תקופת הצנע. "הגעת' בשנת 50'. לא היה כל הזמן מים וחשמל, מעט מאוד אוכל". הוא למד בישיבת חברון ובהמשך נישא לדבורה, ילידת שיקגו. לאחר מספר שנות עבודה בשיקגו, חזרו בני הזוג לארץ והשתקעו בדירתם בירושלים. הוא קיבל הצעה להיות מנהל התיכון בקריית נוער, לצד חבריו מיישיבת חברון - הרב ישעיהו הדרי והרב שמחה קוק - שעמדו בראש הישיבה במי קום.

באותן שנים הגיע גם ללמד באותו סמינר דתי, שהביא אותו להחלטה להקים סמינר משלו לבנות דתיות. "המצב אז בסמינרים הדתיים", מסביר הרב קופרמן, "היה שחלק מהבנות התחתנו עם חילונים, היו אוכלות בלי לברך ועוד. זו הייתה תקופה קשה מבחינה דתית". הוא שכר דירה מחבר בירושלים, שיפץ אותה, קלות מבפנים, ויצר בה שני חדרי כיתות, ספרייה ומשרד למנהל. 21 התלמידות של המחזור הראשון מילאו את הדירה-סמינר החדש בראשית שנת 64'. הבנות הגיעו ממיטב המוסדות לבנות דתיות אז, ובלי הבדלי מגזרים: אולפנת כפר פינס, תיכון לוסטיג ברמת גן, בית ספר חורב בירושלים ועוד. "זה היה פתוח לכל מי ששומרת תורה ומצוות".

מה הייתה המטרה שלך בהקמת המכללה?

"רציתי מוסד, שייגע עד מאה בנות, שיהיו מורות לתנ"ך ולימודי קודש בבתי הספר במדינת ישראל, וילמדו על טהרת הקודש".

בשורש התפיסה של המוסד שהקמתה היה גרעין מהפכני: לימודי קודש מעמיקים ונרחבים לבנות, מה שלא היה מקובל עד אז.

"לא הייתה לי כוונה לגדל תלמידות חכמים", הוא מסביר, "המטרה הייתה חינוך. המכללה משכה גם בנות שלא רצו להיות מורות, אבל רצו יידישקייט, אווירה, לימודי קודש. חלק גדול הפכו אחר כך למורות בכל זאת. אני גם טענתי, בניגוד לסמינרים שבהם לימדו רק פדגוגיה, שחלק חשוב מהפדגוגיה הוא גם שליטה במקצוע, זה עוזר ללמד יותר טוב".

ואכן, התפיסה החינוכית-פדגוגית החדשה חר' ללה שינוי בחדרי המורים: עד אז המורות לתנ"ך הגיעו מתחום לימודי הספרות, מספר הרב קופרמן, והתנ"ך היה רק תז' זאנר בספרות הדתית וכך הוא גם נלמד. "אני לקחתי את הבנות והתי חלתי ללמד אותן בחודש אלול. התחלנו בפרשת משפטים. את הפסוק הראשון של הפרשה למדנו ברציפות מסוכות ועד חנוכה בעיון, עם רש"י ומפרשי רש"י. אני חושב שהדפוס שהדפיס את מפרשי רש"י עשה את זה במיוחד בשביל המי כללה", הוא מוסיף. כך החלה להיטמע בקרב בנות המכללה תפיסת הלימוד בעיון ועמקות של מקצועות הקודש. "הבנות אמרו: אם בחור הולך ברחוב עם גמרא ביד, אנחנו הולכות עם פירוש 'מזרחי' (הרא"ם, מפרשי רש"י) ביד". אבל, מד' גיש הרב קופרמן, הלימוד המעמיק נעשה בלי שמץ של נגיעה פוליטית: "מעולם לא ראיתי כל כך הרבה בנות לומדות תורה בלי שמץ פמיניזם", הוא מתפעל.

איך באמת הינחתם את הבנות לגישה הזאת? לכאורה נתתם להן כלים לידע נרחב בתורה, שעי לול להביא אותן למחוזות הפמיניזם, שנופץ היום בבתי מדרש מסוימים לנשים.

"את זה הן ינקו מהמורים, את הדוגמה האישית. הצוות היה מורכב מגדולי ישראל. הבי נות לא ראו אצל אף אחד מאיתנו את הגאווה שהורסת היום כל חלקה טובה. הן באו ללימוד מתוך ענווה ואהבת תורה".

הרב קופרמן מחדד את הגישה הייחודית שפי תח במכללה, שמחד דוחה אמנם את הפמיניזם אך מאידך שואפת למצות בצורה מקסימלית את כישורונותיה הלימודיים של הבת: "כשהתחלנו

עד היום הרב ד"ר יהודה קופרמן מצטער על שלא רשם לעצמו את שמה של אותה תלמידה, כדי שיוכל להביע בפניה את הכרת התודה על מה שחללה אצלו. הוא עדיין רואה אותה לנגד עיניו, שורה שלישית, ליד הקיר. היה זה יום שישי, והוא העביר שיעור בסמינר דתי למורות כהשלמת הכנסה מהצד. הוא ציטט באוזני הבנות פירוש רש"י על פסוק במקרא, ולא צפה את מטח הביקורת של התלמידות, שקמו מולו כמקשה אחת: "אנחנו לא מקבלות את דברי רש"י", הכי ריזו מול המורה הצעיר. הרב קופרמן ביקש לחזק את דבריו ואמר: "זה לא רק רש"י, זה מאמר חז"ל מפורש". אבל אז קמה אותה תלמידה, ומילתיה מהדהדות עד היום באוזניו: "המורה, חונכנו כאן לדעת שמותר לנו לחלוק על חז"ל".

המשפט הזה היה מעבר לכוחותיו של הרב קופרמן. הוא סיים את השיעור, יצא הישר למשרד המנהל והגיש את התפטרותו המיידית מהמוסד. "הייתי בשוק נורא", הוא נזכר, "זה החינוך פה, שמותר לחלוק על חז"ל? זה היה המפגש הראשון שלי עם החינוך של 'המזרחי', ואחרי ההיגד הזה ששמעתי שם אמרתי: צריך לעשות משהו". באותו יום נבט אצלו הורע הראשון למהפכה החינוכית-תורנית שחולל בעשרות השנים שחי לפו מאז: הקמתה וניהולה של המכללה לבנות בבית וגן בירושלים, בית היוצר לדורות של מורות ומחנכות שהביאו רוח אחרת לחדרי המורים במוי סדות הממ"ד.

בסוק אחד בשלושה חודשים

תלמידותיו הראשונות של הרב קופרמן במכי ללה חובקות כיום נכדים, כך שלא מפליא לשמוע שהרב קופרמן עצמו עבר כבר את שנתו ה-85. אבל גם בשנות השיבה שלו, השיעורים במכי ללה ממושכים למלא את סדר יומו, כאשר את עול הניהול העביר לבאים אחריו, בהם גם חלק משבעת ילדיו. הגיל נותן בו את אותותיו, אבל חוש ההומור האנגלי הדק שבו ניחן לא איבד מחי ריפנות. במבטא שעדיין מורגש, ובדיבור מתון וחייכיני, הוא מספר בהתרפקות על ימי המכללה הראשונים ומשיב בפשטות נחרצת לשאלות על סוגיות חינוכיות עקרוניות שהוביל בשנות ניהול המכללה.

האהבה להוראה באה אצלו לידי ביטוי עוד כשהיה ילד בכיתה ה' בבית הספר היהודי באירלנד, בה נולד. "הייתה לי תמיד נטייה להוראה. כשמורה הייתה חסרה בכיתות ב'-ג', היו מבקשים ממני למלא את מקו' מה", הוא מספר. שנות התיכון עברו עליו במוסד פרוטסטנטי. הציטינות וכישרונותיו הלימודיים, שהיו הרבה מעל הממוצע, הקפיצו אותו בקלילות מעל כיתות התיכון, כך שבגיל עשרים מצא את עצמו מחזיק בשני תארים אק' דמיים - במשפטים ובמקרא. החיבור שלו לעולם הישיבות החל אז בעקבות מפגש עם הרב אליהו דסלר בבית של ידיד בדבלין. הרב דסלר הפך אז את מושג הלימודים ככולל לתחום מכובד ונח' שב בקהילה היהודית, וחולל מהפכה תודעתית ביחס ללימודי התורה. קופרמן הצעיר הושפע מהרב דסלר, ופינה את הקייצים שבין הסמס' טרים באוניברסיטה לטובת לימודים בישיבה בגייטסהד. עם קבלת התואר, הקדיש שנה נוס' פת ללימודים בישיבה.

בתחילת שנות החמישים החליט בחור יהודה קופרמן לעשות צעד בלתי מקובל לחלוטין בס' ביבתו: לעלות וללמוד תורה בארץ ישראל. "זה היה צעד בלתי רגיל אז, כי היו ישיבות מצוינות בחו"ל", הוא מסביר, "אבל בבית שלנו היה חינוך כבד לארץ ישראל. אני ז'ל קנה עוד בשנת 33' כד דונם קרקע בהרצליה, במטרה שנעלה לארץ

כשהתחלנו אמרתי: תנו כבוד לחינוך הבת. מה שלומדים - לומדים ברמה. ובעצם זה שמכבדים אותה, היא יודעת את מקומה בתוך בית של תורה. בעלה לומד גמרא, היא לא. אנחנו עקרונית לא לימדנו גמרא, זה שייך לפמיניזם. אבל למדנו במשך חודשים רש"י על פרשת משפטים, לימוד כבוד בבבא קמא

הכול עבר תוך כדי, אלו דברים שנקלטים ועושים את שלהם. למשל, כשבת באה לומר שהיא התארכה, היינו שואלים: איפה הוא לומד? שאלתי פעם מישהי שהתארכה: מה הוא עושה? והיא נפגעה מאוד, היא הבינה מכך שאני חושב שהוא לא לומד בישיבה

לא אומרים "הרב זצ"ל"

בימים של דיבורים על אחדות בין כלל המגזרים של שומרי המצוות, כדאי להיכנס לתפילת ערבית בקורסי הגברים של המכללה. שם ניתן לפגוש את מגוון הכי פות, מכל הסוגים, הגדלים והצבעים, מתפללים זה לצד זה בין הקורסים שהם לומדים יחד. בכלל, אומרים במכ"ל, הא-פוליטיות של המוסד בכל תחום היא מובהקת. "אנחנו לא מקבלים סיוע משום סוג מאף צד של הקשת הפוליטית, ולכן אנחנו גם לא מחויבים לאף אחד. כשיש בחירות למשל, אנחנו לא מרשים לתלות שום שלט במכ"ל. אנחנו מכבדים כאן כל מי שיש לו יראת שמיים ושומר תורה ומצוות". וכדרכו של הרב קופרמן, הוא ממחיש את הרב-גוניות של אוכלוסיית התלמידים במכ"ל. כלה בדרך חידוד: "זה המקום היחיד בארץ שאי אפשר להגיד בו 'הרב זצ"ל', כי לכל אחד יש פה רב אחד. לזה הרב קוק, לזה הרב סולובייצ'יק או החזון אי"ש. הוריתי לכל אחד לומר לאיזה רב הוא מתכוון".

גם בתחום העדתי, דומה כי המכללה נמצאת מעל שיח השד והבקבוק. "פעם שאלה אותי פקידה במכ"ל שרד החינוך כמה ספרדיות יש במכללה", משיב הרב קופרמן באנקדוטה משעשעת נוספת. "אמרתי לה: אין לנו. היא נבהלה. ראיתי שהיא לא מתאוששת, אז אמרתי לה: יש אחת או שתיים, אני לא זוכר אם הן מברצלונה או מדריד...". הם צחקו, ואז התקשרו למזכירת המכללה, שהחלה לעבור על הרשימות כדי להשיב לשאלת הפקידה.

את הריאיון מבקש הרב קופרמן לסיים באמירה מפתיעה משהו, אבל כוז שמתמצת את כל שנותיו: "אחרי 120 שנה, אני מבקש שיכתבו על המצבה שלי את הפסוק 'ואת יהודה שלח לפניו להורות'. זה המור טו שלי. הקב"ה שלח אותי, ילד יתום מאירלנד, עד ארץ ישראל, כדי להורות".

דירה". זווית נוספת בחינוכה של הבת, שמיחדת את המכ"ל עד היום, הוא תחום הצניעות. תקנון המכללה מחייב נורמות לבוש מפורטות, חיוב בגרביים וכיסוי ראש מלא. הבנות גם מחויבות לחזור למעונות עד שעה מסוימת בלילה. אמנם בשנים האחרונות חלה התרופפות מסוימת בציות ללבישת גרביים, אולם ככלל נורמות הצניעות בקרב בנות המכללה גבוהות יחסית למקובל במקומות אחרים. "הרבה רבנים אמרו לנו שזה המקום היחיד שבו נוח להם להסתובב במסדרונות. במי קומות אחרים שבהם מלמדים בנות, הם אומרים, יש בעיה הלכתית ללמד תורה. תקנון המכללה נוסח בזמנו כך שפרט לתחומי ההלכה, תהיה התחשבות של הבנות בכך שתלמידי חכמים חשובים רבים מסתובבים במסדרונות, ולכן לבנות צריכה להיות כלפיהם הכרת הטוב בכך שלא יגרמו להם אפילו מעט מן המעט של אי נעימות להסתובב לידן".

הגבולות שלכם הם קצת מעבר לחיוב ההלכתי, כמו למשל בנושא הגרביים. "נכון, מבחינתנו זו נורמה, לא שזו ההלכה היבשה. באמת על פי ההלכה לא חייבים גרביים, אבל זו האווירה שאנו רוצים במכללה. בכיסוי ראש למשל, יש היתר לטפח, אבל המכללה קבעה שרוצים כיסוי ראש מלא, גם אם יש הקלות בפוסקים. יש תקנון, וגם כיום יש אצלנו מי שמנסה לאכוף אותו. עד לפני כ-15 שנה הרבנית דבורה ע"ה עסקה בזה, הסתובבה במסדרונות. זה לא תפקיד יידידותי, זה לא פשוט. צריך לזה הרבה אומץ, הרבה אמונה בצדקת הדרך". הכללים הברורים בתחום הצניעות במכללה גובים מחיר לא קל בהרש"ה: "יש אחווים של בנות שלא מגיעות למכללה בגלל זה. אנחנו משלמים מחיר על הדבר הזה. אנחנו שומעים זאת בבידור ממחלקת ההרשמה, שבנות לא באות כי כופים צניעות. אבל הנושא חשוב לנו".

לומר שהיא התארכה, היינו שואלים: איפה הוא לומד? שאלתי פעם מישהי שהתארכה: מה הוא עושה? והיא נפגעה מאוד, היא הבינה מכך שאני חושב שהוא לא לומד בישיבה". עוד מימרה מחויבת ששגורה בפי הרב קופרמן, והחדירה בלב הבנות את חשיבות הנישואין, היא ש"כאשר בת מסיימת תואר ראשון, היא עוברת למאסטר. אבל אני אומר שמיסטר קודם למאסטר, ואמא קודמת לאם איי".

בהנהלת המכללה מספרים שהדורות הראשונים של התלמידות היו בנות שהגיעו מבתים פשוטים יחסית, גם ברמתם הדתית, והבנות הצעידו את הבתים קדימה בזכות החינוך שפגו במכללה. "כשבנות התינוקות, הן התייעצו עם רבני המכללה ולא עם ההורים. הבנות רצו קדימה, המכללה שינתה את הכיוון שלהן, ומוזה יצאו בתים, ילדים, נכדים באותו כיוון. זה שינוי לדורות".

החינוך לחיי משפחה וניהול בית עבר לא רק דרך השיעורים, אלא גם בפרטים הטכניים לכאורה כמו מבנה הפנימיות. בעקבות הדירה הראשונה שהיוותה את ערש המכללה, נרכשו בשכונה דירות נוספות ששימשו כמעונות. "אשתי זיכרונה לברכה פיתחה את השיטה של פנימייה שלא בנויה כפרוודור עם חדריים לאורכו ושירותים בסוף, אלא הבנות גרות בדירה של ממש. הן צריכות לחיות שם ולשמוע עליה כדירה. זה היה מודל ראשון מוסגו, ומטרתו הייתה לחנך את הבנות להיות בעלבוטטע (בעלת בית). אשתי עמדה על כך, והייתה עורכת בדיקה שבועית לכך שהדירה נקייה ומסודרת". מטבע הדברים, לא כל הבנות אהבו את משטר הסדר הקפדני, אולם שנים מאוחר יותר, כנשים נשואות ובעלות בתים, קיבל הרב קופרמן משושים נלהבים מהבנות, שאמרו "אנחנו חייבות את הסדר בבית שלנו לחינוך שקיבלנו במכללה איך לנהל

"הם אמנם היו בני אדם, אבל בדרגה שלהם, לא בדרגה שלנו. אמרתי לבנות: אני לא מוכן להתמודד עם החזון אי"ש, והוא לא היה מוכן להתמודד עם הגר"א, שלא היה מתמודד עם רש"י, והוא לא עם הגאונים לפניו, וכן הלאה. וכולם יחד לא יתמודדו עם הדרגה של אברהם אבינו. מה שכתוב בטקסט של התורה שייך לנצח, הוא זכה להיות בטקסט המקודש של התורה". כיום, יש לציין, מורי המכללה כבר עומדים במבחן יומיומי בתחום ביקורת המקרא מכיוון הסטודנטיות עצמן. "אם יש מורה שבחצי סגנון אומר משהו שלא נשמע לבנות מספיק מכובד ביחס לגדולי האומה - אנחנו מיד מקבלים תלונה מהתלמידות. זה סוג הבנות שמגיעות לכאן, והן רגישות ביותר לנושא הזה".

"מיסטר קודם למאסטר"

באחת השנים הגיעה מנכ"לית משרד החינוך לקמפוס המכללה בשכונת בית וגן בירושלים. היא הבינה באוזני הרב קופרמן את התפעלותה מהבניינים המרשימים שקמו ברחבי הקמפוס, אבל הוא השיב לה בחיוך: "אנחנו מתפעלים מהבתים שבנינו כאן, לא מהבניינים. בנינו בתים של תורה".

ואכן, נושא בניית הבית עמד גם הוא במוקד הקו החינוכי של המכללה. רוב הבנות נישאו בגילאים מוקדמים יחסית, ורובן המכריע עם תלמידי ישיבה. לא מעט מהבוגרות הן כיום נשות רבנים ובני תורה. במכללה לא היו הטפות מוסר פומביות שקראו לבינות להינשא, ולבחור לעצמן בני ישיבה כבעלים. הכול עבר דרך השיעורים, בהערות אגב, במסרים שעברו כמונבים מאליהם. "המסר עבר דרך הלימוד עצמו", אומר הרב קופרמן, "הכול עבר תוך כדי, אלו דברים שנקלטים ועושים את שלהם. למשל, כשבת באה

תפילין

המקורית

ניפת ברזל לתפילין שלך

עוד מוצר איכות של תפילין בית אל

התפילינית פותחה ע"י תפילין בית אל על מנת לאפשר לך לשמור על התפילין בלכתך בדרך. התפילין שומרות עליך, שמור גם אתה עליהם.

תפילין בית אל
Tefillin Bet El

It's what makes all the Difference! / זה מה שהבדל

1-800-795554

הזמן עכשיו

1-800-795554

הפנים